

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. IV. De altercatione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

nium horarum. Et de actore facile dicente ex tempore, ¹ *Ingenium eum in numerato habere*. Etiam Pompeji quod refert Marfus, in Ciceronem diffidentem ejus partibus, *Transi ad Casarem*, ² *me timebis*. Erat enim, si de re minore aut alio animo, aut denique non ab ipso dictum fuisset, quod posset inter ridicula numerari. Etiam illud quod Cicero Cereliae scripsit, reddens rationem cur illa C. Cæsaris tempora tam patienter toleraret: ³ *Hæc aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho*. Stomachus enim ille habet aliquid joco simile. Hæc quæ movebant, dissimulanda mihi non fuerunt: in quibus ut erraverim, legentes tamen non decepti, indicata diversa opinione, quam sequi magis probantibus liberum est.

¹ *Ingenium eum in numerato habere.*] Sic commendatur *extemporalis facultas*. ducta est *metaphora* à locupletibus viris, qui pecuniam habent præsentem, numeratam, atque in promptu: ut actor ille semper ad manum habebat quæ dicenda erant ex tempore. *Turneb.*

² *Me timebis.*] Ideo hoc dicit Pompejus, quia assidue Ciceronis scomma-

tibus incessèbatur. Vide *Macrob. lib. 2. Saturn.* Idem.

³ *Hæc autem animo Catonis.*] Significat aut abrumpendam esse vitam, quo pacto *Cato Uticensis*, ne in Cæsaris manus veniret, mortem sibi conscivit: aut concoquenda hæc esse atque dissimulanda. *Metaphora* est ducta à *stomacho*, qui cibos plerunque acerbos & ingratos concoquit. *Idem.*

C A P. I V.

De altercatione.

Altercationis præcepta poterant videri tunc inchoanda, cum omnia quæ ad continuam orationem pertinent, peregisset: nam est usus ejus ordine ultimus: sed cum sit posita in sola inventione, neque habere dispositionem possit, nec elocutionis ornamenta magnopere desideret, aut circa memoriam & pronunciationem laboret: prius quam secundam quinque partium, hanc quæ tota ex prima pendet,

Rationem reddit quamobrem hoc loco de altercatione agat, quæ est contentatio quædam contentiosa more dialogi, quæ fieri solet ab utriusque partis

patrono post perpetuam actionem. Fabius quoque altercationes scripserat, quas in suas manus venisse scribit Rodolphus. *Turneb.*

det, tractaturus non alieno loco videor: quam scriptores ideo fortasse alii reliquerunt, quia satis cæteris perceptis, in hac quoque videbatur esse profectum. Constat enim aut intentione, aut depulsione, ¹ de quibus satis traditum est, quia quicquid in actione perpetua circa probationes utile est, ² id & in hac brevi atque concisa proficit necesse est. Neque alia dicuntur in altercatione, sed aliter, aut interrogando, aut respondendo. ³ Cujus rei fere omnis observatio in illo testium loco excussa nobis est. Tamen quia latius hoc opus aggressi sumus, neque perfectus orator sine hac virtute dici potest, paululum impendamus huic quoque peculiaris operæ, quæ quidem in quibusdam causis ad victoriam vel plurimum valet. ⁴ Nam ut in qualitate generali, in qua rectene factum quid, an contra sit, quæritur, perpetua dominatur oratio, & quæstionem finitionis actionis plerunque satis explicat, & omnia pene in quibus de facto constat, aut conjectura artificiali ratione colligitur: ita in iis causis (quæ sunt frequentissimæ) quæ vel solis extra artem probationibus, vel mixtis continentur, asperrima in hac parte dimicatio est, nec alibi dixeris ⁵ magis mucrone pugnari. Nam & firmissima quæque memoriæ iudicis inculcanda sunt, & præstandum quicquid in actione promissimus, & refellenda mendacia. Nusquam est denique qui cognoscit, intentior. Nec immerito quidam, quanquam in dicendo mediocres, hac tamen altercandi præstantia meruerunt nomen *patronorum*. ⁶ At quidam litigatoribus suis

¹ De quibus.] Lib. 3.

² Id & in hac brevi, &c.] Ex hoc Fabii loco colligit Agricola illos errare, qui perpetuam orationem *rhetoribus* tribuant, concisam *dialecticis*. hac enim re non videntur discrepare, sed potius ornatu & probabilitate. Turneb.

³ Cujus rei.] Lib. 5. cap. 7.

⁴ Nam ut in qualitate.] In quæstione qualitatis & finitionis *altercatio* locum non habet, sed in quæstione *conjecturali*, quæ probationibus confirmatur inarti-

ficialibus. potest tamen accidere nonnunquam ut in illis quæstionibus *altercatione* sit opus, si oratio perpetua non satis exposuerit causam. Turneb.

⁵ Magis mucrone pugnari.] Liv. lib. 2. Cum pilis inter primam festinationem abjectis, magis quam emissis, pugna jam in manus, jam ad gladios, ubi Mars est atrocissimus, venerat. Pith.

⁶ At quidam.] Reprehendit quosdam sui temporis patronos, qui cum ad ostentationem causas dicerent, gloriam

suis illum modo ambitiosum declamandi sudorem præstitisse contenti, cum turba laudantium destituunt subsellia, pugnamque illam ¹ decertatoriam imperitis ² ac sæpe ³ pullatæ turbæ relinquunt. Itaque videas alios plerunque judiciis privatis *ad actiones* vocari, alios *ad probationes*. Quæ si dividenda sunt officia, hoc certe magis necessarium est: pudendumque dictu, si plus litigatoribus profunt minores. ⁴ In publicis certe judiciis vox illa præconis, *præter patronos, ipsum qui egerit, citat*. Opus est igitur in primis ingenio veloci ac mobili, animo præsentis & acri. Non enim cogitandum, sed dicendum statim est, & prope sub conatu adversarii, ⁵ manus erigenda. Quare cum in omni parte hujusce officii plurimum facit, totas non diligenter modo, sed etiam familiariter nosse causas, tum *in altercatione* maxime necessarium est, omnium *personarum, instrumentorum, temporum, locorum habere notitiam*: alioqui & tacendum est sæpe, & aliis subjicientibus, plerunque studio loquendi fatue modo accedendum: quo nonnunquam accidit ut in nostra credulitate, ⁶ aliena studia erubescamus. Neque tantum hoc ipsis ⁷ monitoribus clarescit: quidam faciunt aperte quod rixemur.

Videas

riam ferebant nonnullam perpetua oratione, *in altercationibus* vero imperiti erant. Turneb.

¹ *Decertatoriam.*] In aliis legitur *decretoriam*, quæ lectio etiam probabilis est, quia *altercatio* maxime decernit de victoria. sic appellantur à Plinio *decretoria sidera*, quæ pollicentur aut copiam aut inopiam frugum. *Idem. Decertatoriam.*] *Decretoriam.* Pith.

² *Ac sæpe pullatæ turbæ.*] Plin. lib. 7. Epist. ad Celerem: *Nam illos quoque sortidos pullatosque reveremur.* Pith.

³ *Pullatæ turbæ.*] *Pullatam* appellamus *turbam*, ipsos imperitos. vulgus enim Romæ olim dimissis togis *pullum* induerat *amiclum*. hic tamen intelliguntur *pragmatici*: oratores enim erant *purpurati*. Turneb.

⁴ *In publicis.*] In publicis judiciis

post peroratam utrinque causam præconis solet patronos *ad altercationem* vocare: cumque plures sint alicujus causæ patroni, tamen actorem causæ nominatim citat, ut illi videatur turpe si altercari non possit. *Idem.*

⁵ *Manus erigenda.*] *Metaphora* ducta est à *gladiatoribus*, qui simul atque adversarius ictum minatur, manum solet erigere ad sustinendum. *Idem.*

⁶ *Aliena studia erubescamus.*] Cum *altercator* causam penitus perspectam non habet, si quis *fautor* aut *pragmaticus*, benevolus quidem, sed parum causæ gnarus, aliquid suggerat, fidem interdum habebit altercator. neque enim refragari volumus iis quos nobis esse benevolos scimus. *Idem.*

⁷ *Monitoribus.*] *Monitores* appellat *pragmaticos, formularios, & leguleios, homines*

Videas enim plerosque ita percitos exclamantes, ut iudex audiat contrarium id esse quod admoneatur, sciatque ille qui pronuntiaturus est, in causa malum quod tacetur. *Quare bonus altercator vitio iracundia careat.* Nullus enim rationi magis obstat affectus, & fert extra causam, & plerunque deformia convitia facere ac mereri cogit, & ipsos nonnunquam iudices ¹ incitat. *Melior moderatio, ac nonnunquam etiam patientia.* Neque enim refutanda tantum quæ è contrario dicuntur, sed contemnenda, elevanda, ridenda sunt: nec usquam plus loci reperit *urbanitas*: odium mordet & pudor: contra turbantes audendum, impudentiæ fortiter resistendum. Sunt enim quidam ² præduri in hoc oris, ut obstrepant ingenti clamore, & medios sermones intercipient, & omnia tumultu confundant: quos ut non imitari, sic acriter propulsare oportebit: & ipsorum improbitas retundenda: & iudices vel præfidentes magistratus appellandi frequenter, ut loquendi vices serventur. Nam est res animi jacentis, & mollis supra modum frontis, fallitque plerunque, quod *probitas* vocatur, quæ est imbecillitas. ³ Valet autem in altercatione plurimum *acumen*: quod sine dubio ex arte non venit. *natura enim non docetur: arte tamen adjuvatur.* In qua præcipuum est semper id in oculis habere, de quo quæritur, & quod volumus efficere: quia propositum tenentes in rixam non ibimus: ⁴ nec causæ debita tempora,

conviventes
homines peritos rationis & consuetudinis forensis, qui patronis & altercatoribus jus suggerunt. *Idem.*

¹ *Incitat.*] *Inritat.* Pass.

² *Præduri in hoc oris.*] Appellat *os prædurum* summam impudentiam & inverecundiam. Contrarium mox subnectet: nam *mollem* usurpabit *frontem* pro reverentibus & verecundis: ratio est, quia in vultu & in fronte antiqui *pudorem* & *impudentiam*, posuerunt. *Turnebus.*

³ *Valet autem.*] Quoniam in *altercatione* vel omnia dicuntur ex tempore, vel pleraque, perspicacitate ingenii &

acumine imprimis est opus, quæ virtus efficit ut momento argumenta & probationes excogitare possimus, aut argumentorum solutiones. hæc virtus ab Aristotelis interprete *solertia* vocatur, quæ est in prompta medi excogitatione, eamque requirit à demonstratore. *Idem.*

⁴ *Nec causæ debita tempora, &c.*] Alludit ad id quod olim actoribus præstuebatur certum spacium in causis agendis. sic in *causa Miloniana* actori datæ sunt *horæ duæ*, patrono vero *tres*: quod forte valebat etiam in *altercatione*. *Idem.*

x *Inopi-*

convitiando conteremus, gaudebimusque si hoc adversarius facit. Omnia tempora fere parata sunt meditati diligenter quæ aut ex adverso dici, aut responderi à nobis possint. Nonnunquam tamen dici solet hoc quoque esse artis genus, ut quædam in actione dissimulata, subito in altercando proferantur: & ¹ inopinatis eruptionibus, & ex insidiis citissimo facto simillimum. Id autem tum faciendum, cum est aliquid cui responderi non statim possit: potuerat autem, si tempus ad disponendum fuisset. Nam quod fideliter firmum est, à primis statim actionibus arripere optimum est, quo sæpius diutiusque dicatur. Illud vix saltem præcipiendum videtur, ne turbidus & clamorosus tantum sit altercator, & quales fere sunt qui literas nesciunt. Nam improbitas licet adversario molesta sit, judici invisa est. *Nocet etiam diu pugnare in iis quæ obtinere non possis. Nam ubi vinci necesse est, expedit cedere:* quia sive plura sunt de quibus quæritur, facilius erit in cæteris fides: sive unum, mitior solet irrogari pœna verecundiæ. Nam culpam præsertim deprehensam pertinaciter tueri, culpa altera est. ² Dum stat acies, multi in re consilii atque artis est, ut errantem adversarium trahas, & ire quam longissime cogas, ut vana interim spe exultet. Ideo quædam bene dissimulantur instrumenta. Instant enim, ³ & sæpe discrimen omne committunt, quod deesse nobis putant, & faciunt probationibus nostris auctoritatem postulando. Expedit etiam dare aliquid adversario, quod pro se putet: quod apprehendens, majus aliquid cogatur dimittere. Duas interim res proponere, quarum utramlibet male sit electurus: quod in alter-

catione

¹ *Inopinatis eruptionibus.] Metaphora ducta est ab oppidanis obsessis, qui nonnunquam manu facta ex oppido erumpunt, hostesque inopinantes adoriuntur. Idem.*

² *Dum stat acies.] Metaphora est ducta à re militari, cum utrinque acerrime*

decertatur, victoria neutram in partem inclinante. Idem.

³ *Et sæpe discrimen omne.] Sic appellat rem totam in summum periculum adducere: ut cum dicit adversarius sese non recusare quin ipse causa cadat, si tu proferre aliquod instrumentum possis. Idem.*

catione fit potentius, quam in actione: quia in illa nobis ipsi respondemus, in hac adversarium quasi confessum tenemus. Est in primis acuti, videre quo iudex dicto moveatur, quid respuat: quod ex vultu sæpissime, & aliquando etiam dicto aliquo factove ejus deprehenditur. Et instare proficientibus: & ab iis quæ non adjuvant, quam mollissime pedem oportet referre. Faciunt hoc medici quoque, ut remedia perinde perseverent adhibere, vel desinant, ut illa recipi vel respui vident. ¹ Nonnunquam si rem evolvere propositam facile non sit, inferenda est alia quæstio: atque in eam, si fieri potest, iudex avocandus. Quid enim cum respondere non possis, agendum est, nisi ut aliud invenias, cui adversarius respondere non possit? In plerisque iudex est avocandus, ut dixi, ² qui circa testes est locus, & personis modo distat, quod hîc patronorum inter se certamen, illic pugna inter testem & patronum. Exercitatio vero hujus rei longe facilior. Nam est utilissimum, frequenter cum aliquo qui sit studiorum eorundem, sumere materiam vel veræ vel etiam fictæ controversiæ, & diversas partes altercationis modo tueri: quod idem etiam in simplici genere quæstionum fieri potest. Ne illud quidem ignorare advocatum volo, quo quæque ordine probatio fit apud iudices preferenda: cujus rei eadem in argumentis ratio est, ut potentissima prima & summa ponantur. Illa enim ad credendum præparant iudicem, hæc ad pronuntiandum.

¹ Nonnunquam si rem.] Hæc est solutio de qua sæpenumero diximus, quæ fit per compensationem, cum aliquid non solvimus, sed aliud objicimus. Idem.

² Qui circa testes est locus.] Nam dicitur lib. 5. cap. de testimoniis, sæpenumero testem esse extra causam avocandum. Idem.

C A P. V.

De iudicio & consilio.

His pro nostra facultate tractatis, non dubitarem transire protinus ad *dispositionem*, quæ ordine ipso sequitur: nisi

Eloquentia maxime pendet à *prudencia*, cujus partes sunt *iudicium* & *consilium*: quæ quanquam finitima sunt, hoc tamen differunt, quod *iudicium* est in